
WEBINAARIRAPORTTI: VIHARIKOKSET JA RESTORATIIVINEN OIKEUS 10.5.2022

---

1 Johdanto

Oikeusministeriö koordinoi Euroopan komission perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta rahoitettua Osaavat-hanketta. Hankkeessa pyritään vahvistamaan viharikosten ja häirinnän vastaista työtä erityisesti kehittämällä eri alojen ammattilaisten osaamista.

Hankkeen tavoitteena on kehittää kansallista koordinaatiota ja tiedonvaihtoa, vahvistaa ammattilaisten osaamista, kehittää tiedonkeruuta sekä vahvistaa kansalaisyhteiskunnan roolia viharikosten vastaisessa työssä. Lisätietoja hankkeesta: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OM023:00/2021>

Oikeusministeriö järjesti Osaavat-hankkeen osana 10. toukokuuta viharikoksia ja restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä käsittelevän webinaarin. Tilaisuuden tavoitteena oli jakaa tietoa restoratiivisen oikeuden eri käytännöistä ja vaihtoehtoisista seuraamuksista sekä keskustella siitä, miten vihapuheeseen ja viharikoksiin voitaisiin puuttua entistä tehokkaammin.

Webinaariin ilmoittautui yli 120 henkilöä 29 maasta ja tapahtumaan osallistui 115 henkilöä. Tilaisuuden moderaattorina toimi oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosaston itsehallinto- ja yhdenvertaisuusyksikön päällikkö Corinna Tammenmaa.

2 Sammanfattning

Justitieministeriet ordnade ett internationellt webinarium med information om praxis inom restorativ rätt när det gäller att ingripa i hatbrott och hatretorik.

Hatretorik, hatpropaganda och hatbrott är ett samhällsligt problem trots att många åtgärder har vidtagits för att identifiera och förebygga dem. Restorativ, dvs. reparativ rätt innebär man närmar sig skadan eller risken för skada genom att försöka få de berörda parterna, till exempel brottsoffer och gärningsman, att nå samförstånd. Vid webinarium som ordnade av projektet Osaavat vid justitieministeriet internationella experter gav nya perspektiv på restorativ rätt i kontexten av hatbrott och hatretorik. Under webinariet diskuterades också metoder för att ingripa i hatbrott.

Målet med projektet Osaavat är att effektivisera arbetet mot hatbrott och trakasserier. Projektet har fått finansiering från EU-kommissionens program Rights, Equality and Citizenship. Mer information: <https://oikeusministerio.fi/sv/projekt?tunnus=OM023:00/2021>

3 Avauspuheenvuoro

Johanna Suurpää, osastopäällikkö, demokratia- ja julkisoikeusosasto, oikeusministeriö, Suomi

Johanna Suurpää korosti avauspuheenvuorossaan Suomen hallituksen sitoutumista viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn vahvistamiseen. Nykyinen hallitusohjelma sisältää monia toimenpiteitä viharikosten ja vihapuheen torjumisen tehostamiseksi. Oikeusministeriöllä on ollut aktiivinen rooli viharikosten ja vihapuheen torjunnassa, ja tätä työtä on tuettu perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta rahoitetuilla hankkeilla. Tehtävää on kuitenkin vielä paljon, ja ongelman ratkaisemiseksi tarvitaan entistä enemmän uusia ja innovatiivisia toimenpiteitä.

Johanna Suurpää korosti myös aliraportoinnin olevan vakava haaste. Monet uhrit eivät ilmoita tapauksistaan. Tähän on useita syitä, muun muassa se, että uhrit uskovat, että heidän tapauksessaan ei tehtäisi tai voitaisi tehdä mitään. Joillekin uhreille on tärkeämpää saada anteeksipyyntö rikoksenteijältä kuin tuomio. Tämä on yksi syy siihen, miksi on kartoitettava toimenpiteitä, joilla voidaan täydentää rikosprosessia tai jotka voivat olla vaihtoehtoja rikosprosessille.

Johanna Suurpää kertoi, että Suomi on ollut aktiivisesti mukana restoratiivisen oikeuden kehittämisessä 1980-luvulta lähtien. Sovittelu on siitä lähtien levinnyt asteittain koko maahan. Lisäksi valtakunnallisella lainsäädännöllä ja valtion rahoituksella varmistettiin palvelujen saatavuus vuonna 2006, kun laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta tuli voimaan.

Vuonna 2020 sovittelulain mukaiseen sovitteluun ohjattiin yhteensä 13 000 rikosta ja 900 riita-asiaa. Sovitteluprosessi käynnistettiin yli puolessa mainituista rikoksista, ja niistä kahdessa kolmasosassa sovittelu johti sovintoon. Valitettavasti Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ei ole kerännyt tilastoja sovittelussa käsitellyistä viharikoksista, vihapuheesta ja häirinnästä.

Suomessa restoratiivisia käytäntöjä ja sovittelua käytetään vaihtoehtoisena keinona ratkaista konflikteja monilla yhteiskunnan aloilla, kuten kouluissa ja työpaikoilla, ympäristökiistoissa, perhekiistoissa ja naapurikiistoissa. Viime aikoina vankiloissa on kehitetty restoratiivista oikeutta myös vakavampiin rikoksiin.

4 Pääpuhe

Tohtori Mark Austin Walters, rikosoikeuden ja kriminologian professori Sussexin yliopistossa ja vihatutkimusten kansainvälisen verkoston yhteispuheenjohtaja

Mark Walters keskittyi puheenvuorossaan restoratiiviseen oikeuteen ja viharikoksiin. Hän kertoi viharikosten haitoista, siitä, mitä restoratiivisella oikeudella ja restoratiivisilla käytännöillä tarkoitetaan ja miten niillä voidaan tukea viharikosten uhreja, sekä siitä, millaisiin haasteisiin toimijoiden on niiden osalta varauduttava.

Walters kertoi tutkimusten osoittaneen, että viharikokset ovat todennäköisesti vahingollisempia kuin muut vastaavat rikokset. Tämä johtuu siitä, että hyökkäys kohdistuu uhrin ominaisuuksiin. Viharikokset aiheuttavat pelkoa, ahdistusta, masennusta, vihaa ja häpeää, ja uhrit alkavat tuntea itsensä voimattomiksi ja syrjäytyneiksi yhteiskunnassa. Sen vuoksi voidaan alkaa vältellä tiettyjä paikkoja tai muuttaa ulkoasua.

Englannissa ja Walesissa käytössä olevan rankaisevan toimintamallin vuoksi viharikoksia koskeviin tapauksiin jää niin sanottu oikeusvaje. Vuosien 2019–2020 tilastoissa oli 190 000 viharikokseksi arvioidua rikosta, joista poliisi kirjasi 105 090. Näistä 10 950 tapauksessa nostettiin syytteet, jotka johtivat 9 340 tuomioon, ja noin 7 230 tapauksessa tuomiota korotettiin. Nämä tulokset herättävät kysymyksen siitä, auttaako rangaistus puuttumaan viharikosten perimmäisiin syihin ja vähentääkö rangaistusten lisääminen vihaa? Voiko vankeus tai sakkojen määrääminen auttaa vihan aiheuttamien haittojen korjaamisessa ja miten ne vaikuttavat uhreihin? Nykyisessä järjestelmässä uhrien tarpeita ei tueta riittävästi.

Restoratiivisella oikeudella on monia erilaisia määritelmiä, mutta se voidaan määritellä keskusteluun perustuvaksi prosessiksi, johon otetaan mukaan asianomaiset henkilöt ja jossa pyritään korjaamaan henkiset tai aineelliset vauriot tai väärinkäytöksen vuoksi vahingoittuneet suhteet. Keskeisiä arvoja tilanteen palauttamisessa ovat kohtaaminen, korjaaminen ja muutos. Restoratiivisen oikeuden käytäntöjä koskevia keskeisiä prosesseja, jotka auttavat viharikosten haittojen korjaamisessa, ovat uhrien ja rikosentekijöiden välinen sovittelu, restoratiivinen neuvottelu, rauhanpiirit, yhteisön oikeusneuvostot ja yhteisössä tehtävä sovittelu. Ne tarjoavat foorumin vuoropuhelulle.

Restoratiivista oikeutta voidaan käyttää tavanomaisten oikeusprosessien vaihtoehtona tai niiden lisänä. Poliisin tekemässä pidätyksessä syytteenpanon vaihtoehtona on käyttää tuomioistuinten ulkopuolista käsittelyä, esimerkiksi yhteisössä toteutettavaa riidanratkaisua. Jos asia etenee syytteenpanoon/tuomioon, tuomareilla on valtuudet lykätä rangaistusta, jos käytetään restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä. Tuomiossa tai rangaistuksessa poliisi tai rikosseuraamuslaitos voi lisäksi järjestää restoratiiviseen oikeuteen kuuluvan tapaamisen rangaistuksen aikana tai sen jälkeen.

Walters kuvaili tutkimustuloksia, joiden mukaan sovitteluprosessi paransi välittömästi 18 henkilön henkistä hyvinvointia 23:sta. Ennen sovitteluprosessia heidän ahdistuneisuutensa oli hyvin suurta mutta väheni sen jälkeen. Tutkimus osoittaa myös, että restoratiivisen oikeuden käyttö voi auttaa uhreja siirtymään kokemuksistaan eteenpäin. Vaikka sovitteluprosessi auttaisi tiettyssä tapauksessa, uhrit voivat edelleen olla ahdistuneita. Tämä johtuu siitä, että he tietävät voivansa olla jonkun muun kohteena. Tutkimus osoitti myös, että hyväksikäyttö loppui sovittelun päätyttyä. Viharikos ja/tai muu hyväksikäyttö loppui 19 tapauksessa 23:sta.

Restoratiivisella oikeudella voidaan mahdollisesti ja osittain korjata viharikosten aiheuttamat vauriot. Tarinankerrontaa pidettiin hyödyllisenä keinona, sillä siinä omat tunteet pystyttiin selittämään toiselle osapuolelle ja voitiin kertoa, miten tapaus on vaikuttanut omaan elämään ja miltä tuntuu olla erilainen. Ennakkoluulojen vaikutuksista puhuminen voi lisätä uhrien vaikutusmahdollisuuksia ja saada heidät tuntemaan, että heitä tuetaan.

Restoratiivisessa vuoropuhelussa on tiettyjä haasteita. Siinä on muun muassa pyrittävä kuroma ankerroksen erot toisen osapuolen ymmärtämisessä, johdettava vuoropuhelua silloinkin, kun haitan aiheuttaja kiistää, että kyse on viharikoksesta, ja varmistettava, että vallan epätasapaino ei johda siihen, että uhrit joutuvat uudelleen uhriksi.

Valmistelut ovat hyvin tärkeitä. Ihmisiä on valmisteltava siihen, mitä voi tapahtua, ja vetäjille on annettava koulutusta. Lisäksi korostettiin sovittelun riippumattomuutta ja puolueettomuutta.

5 Esitykset

Restoratiivinen oikeus ja viharikokset. Käytäntöjä ja näkökulmia Ranskasta **Émilie Matignon, Ranskan restoratiivisen oikeuden instituutti**

Ranskan restoratiivisen oikeuden instituutti (IFJR) on oikeusministeriön osittain rahoittama kansallinen järjestö, joka perustettiin vuonna 2013. Se toimii koko maassa. IFJR jakaa tietoa restoratiivisesta oikeudesta, tarjoaa koulutusta restoratiivisesta oikeudesta, julkaisee tietoa restoratiivisen oikeuden käytännöistä, koordinoi restoratiivisen oikeuden ohjelmia alueellisella tasolla ja valvoo sovittelijoita.

Ranskassa restoratiivisen oikeuden oikeusperusta on rikosprosessilaissa. Ranskassa kaikilla uhreilla on mahdollisuus käyttää restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä, ja kaikilla uhreilla ja rikoksenteijöillä on oikeus saada tietoa restoratiivisen oikeuden toimenpiteistä. Jotkut ammattilaiset saattavat silti olla haluttomia käyttämään restoratiivisen oikeuden menetelmiä.

Restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä voidaan käyttää rikosoikeudellisen menettelyn kaikissa vaiheissa ja kaikentyypisissä rikoksissa. Restoratiivisen oikeuden eri osia ovat erikoiskoulutuksen saaneet vetäjät, rikosten tunnustaminen, luottamuksellisuus, vapaaehtoinen osallistuminen, oikeusviranomaisen suorittama valvonta ja osallistujille tiedottaminen.

Ranskassa restoratiivisen oikeuden toimenpiteet eivät ole vaihtoehto rikosprosessille, vaan niitä käytetään erillään rikosprosessista. Restoratiivisen oikeuden toimenpiteiden ainoa tavoite on vuoropuhelu. Restoratiivisen oikeuden toimenpiteiden ansiosta kaikki uhrit ja rikoksentekijät saavat turvallisen ja vapaaehtoisen tilan luottamukselliseen vuoropuheluun.

Ranskassa tärkeimpiä restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä ovat restoratiivinen sovittelu ja restoratiiviset ryhmätapaamiset. Restoratiivisessa sovittelussa on sovittelija, uhri ja rikoksentekijä. Restoratiivisessa ryhmätapaamiseen on useita eri sidosryhmiä.

Restoratiivisen oikeuden toimenpiteiden onnistunut täytäntöönpano edellyttää huolellista valmistelua. Tärkeitä ovat myös sovittelijoiden koulutus ja valvonta. Onnistuneita tuloksia voidaan saada myös siten, että mukaudutaan ihmisten odotuksiin ja tarjotaan erilaisia restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä.

Vuoropuhelua vihan sijasta

Herbert Janusch, tutkinnon suorittanut sosiaalityöntekijä, NEUSTART, Itävalta

Neustart on itävaltalainen kansalaisjärjestö, joka tarjoaa ratkaisuja rikollisuuden aiheuttamien ongelmien ja sen seurausten selvittelyyn. Neustart on yhteistyössä valtionsyyttäjien ja tuomareiden kanssa kehittänyt Vuoropuhelua vihan sijasta -ohjelman, jonka tarkoituksena on valistaa ihmisiä syrjinnästä ja saada heidät pohtimaan ja sen seurauksena muuttamaan käytöstään.

Syrjivä vihapuhe on viime vuosina lisääntynyt valtavasti verkossa. Tämä on lisännyt tuomioita ja saanut aikaan keskustelua siitä, että vihapuheen torjumiseen olisi saatava uusia keinoja. Kaikki verkossa esiintyvät vihapuhetapaukset eivät ole rikoksia, vaikka ne ovatkin uhreille vakavia. Nämä havainnot kannustivat Neustartia luomaan Vuoropuhelua vihan sijasta -ohjelman, jolla vastataan vihapuheeseen yhteiskunnan kannalta rakentavasti. Oikeusperusta ja ohjelma kehitettiin yhteistyössä Grazin ja Wienin syyttäjien kanssa.

Itävallassa ohjelmaan on mahdollista tulla mukaan kahdella tavalla. Ensimmäinen on yleisen syyttäjän esitutkinnassa esittämä tarjous, niin sanottu suunnanmuutos. Siihen sisältyy koeaika, pakollinen "Vuoropuhelua vihan sijasta -ohjelma sekä se, että rikoksentekijä ei saa rikosrekisteriä. Toinen tapa on tuomarin antama tuomio ja ohjaus. Siihen kuuluu ehdollinen armahdus tai ehdollinen vapauttaminen, koeaika, ohjaaminen Vuoropuhelua vihan sijasta -ohjelmaan ja rikoksentekijän rikosrekisteri.

Ohjelman tavoitteena on puuttua yhteiskunnan kannalta rakentavasti kehitykseen, joka on verkon vihamielisten lausuntojen taustalla. Ohjelmassa on viisi tavoitetta jokaiselle asiakkaalle:

- syrjinnän oikeusnormit ja lakisääteiset rajat tunnustetaan ja niitä kunnioitetaan
- syrjintää koskevaa ongelmaa käsitellään teoreettisella ja henkilökohtaisella tasolla
- tietoisuus sananvapauden ja viharikosten tekemisen välisestä rajasta lisääntyy
- käytös muuttuu rikosoikeuden mukaiseksi, ei niinkään asenne
- tietämys toimimisesta sosiaalisessa mediassa lisääntyy.

Ohjelman sisältö on jaettu seitsemään eri moduuliin. Ensimmäisessä moduulissa on alustava kysely ja esitiedot, jotka sisältävät yksityiskohtaiset esitiedot asiakkaista. Nämä esitiedot laaditaan niin sanotun resurssi- ja riskiluettelon välineillä. Luetteloa käytettiin ensimmäisen kerran vuonna 2016 lakisääteisessä rikosseuraamuspalvelussa, ja sen avulla voidaan määrittää asiakkaan resurssit ja tunnistaa rikoksen uusimisen riskialueet.

Toisessa moduulissa selkeytetään normeja, ja sen tavoitteena on saada aikaan käsitys syrjinnän lakisääteisistä rajoista. Moduulissa keskitytään sananvapauden ja viharikosten tekemisen rajaan.

Kolmannessa moduulissa keskitytään rikosten käsittelyyn niiden uusimisen ehkäisemiseksi. Rikoksen uusimisen ehkäisyssä on olennaisen tärkeää tutkia asiakkaan rikosta kohdennetusti ja tarkasti. Rikollisille tarkoitettuun riskilähtöiseen toimenpideohjelmaan kuuluu muun muassa tietoisuuden lisääminen rikoksen seurauksista ja rikoksenteekijöiden käyttäytymisen arviointi, yksilöllinen ja tapauskohtainen tosiasioiden selvittäminen sekä uusimisten tai uusien rikosten riskinarviointi, tiedon saaminen yhteiskunnan kannalta rakentavista vaihtoehtoisista toimintastrategioista, keskustelu asenteessa ja käyttäytymisessä tarvittavista muutoksista ja konkreettisten tavoitteiden saavuttaminen.

Neljännessä moduulissa keskitytään mediaosaamiseen. Mediaosaaminen on kykyä käyttää mediaa asianmukaisesti sekä kykyä ymmärtää ja arvioida kriittisesti mediasisältöjä. Moduulin päätavoitteita ovat median ja sosiaalisen median yleisen toiminnan ymmärtäminen, valeutisten tunnistaminen ja niiden käsittely, niin sanottujen informaatiokuplien toiminnan ymmärtäminen, samanmielisten kuplia koskevan ilmiön ja niiden dynamiikan tunteminen sekä sosiaalisen median alustojen teknisten mahdollisuuksien, kuten yksityisyysasetusten säätämisen, hyödyntäminen.

Viidennessä moduulissa keskitytään keskusteluosaamiseen ja pyritään lisäämään tietoisuutta esitettyjen toteamusten tyypistä ja vaikutuksesta. Siinä pyritään myös oppimaan ilmaisemaan mielipide halventamatta muita.

Kuudennessa moduulissa keskitytään näkökulman muutokseen ja uhrin näkökulmaan. Siinä keskitytään luomaan ja kehittämään tietoisuutta sekä osoittamaan, miten verkon vihapuhe vaikuttaa sen

kohteena oleviin ihmisiin tai ihmisryhmiin. Moduulissa käsitellään asiakkaiden henkilökohtaisia kokemuksia syrjinnästä tai uhriksi joutumisesta, sillä pysyvä käyttäytymisen muutos voidaan saada aikaan vain, jos myös heidän kokemuksensa ja vahinkonsa otetaan prosessissa huomioon.

Seitsemännessä moduulissa käsitellään syrjintää ja tietoisuutta, ja sen tavoitteena on terävöittää asiakkaiden käsityksiä syrjinnästä. Lisäksi siinä pitäisi voida käydä keskustelua syrjinnästä teoreettisella ja henkilökohtaisella tasolla ja pohtia käyttäytymistä.

Tarvittaessa voidaan lisätä erikoismoduuleja, kuten oppitunteja fasismin historiasta, oikeudellista tietoa graffiteista tai opastettuja kierroksia muistopaikoille.

Ohjelman kesto on noin 6–12 kuukautta. Ohjelmaan osallistuneista henkilöistä 80 prosenttia suoritti sen loppuun. Ohjelmaan osallistuneista 71 prosenttia on ollut miehiä ja 39 prosenttia naisia. Valtaosa on 40–60-vuotiaita. Ohjelmaan osallistuvista henkilöistä 88 prosentilla ei ole rikosrekisteriä. Useilla osallistujilla ei ole juurikaan sosiaalista elämää. Ohjelmasta on saatu lupaavia tuloksia: 70 prosentin ymmärtävyisyys oli lisääntynyt ohjelman päätyttyä.

Ammattilaisten kouluttaminen restoratiiviseen työhön hlbt-vastaisten viharikosten uhrien kanssa L.C. (Lisa) Rosielle, oikeustieteen maisteri, luennoitsija ja tutkija Avansin ammattikorkeakoulussa

Lisa Rosielle kertoi Let'sGoByTalking-hankeesta kehitetystä koulutusohjelmasta. Siinä koulutetaan ammattilaisia restoratiiviseen työhön hlbt-vastaisten viharikosten uhrien kanssa. Ennen koulutusohjelman laatimista tehtiin tutkimus uhrien ja ammattilaisten tarpeista.

Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että uhrin eivät yleensä ole tietoisia restoratiivisesta oikeudesta. Kun uhrin olivat saaneet tietoa restoratiivisesta oikeudesta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista, he uskoivat, että rikosentekijä kuuntelee restoratiivisen oikeuden ammattilaista ja arvostaa tätä. Epäilyksiä herätti pelko toissijaisesta uhriksi joutumisesta. Lisäksi epäiltiin että kaikki voi palata ennalleen sekä sitä, että itse vastustetaan anteeksi antamista rikosentekijälle.

Ammattilaisten tarpeita koskeva tutkimus paljasti restoratiivista oikeutta koskevan tietovajeen. Ammattilaisilla oli yleisesti ottaen vain vähän tietoa tietyistä restoratiivisen oikeuden ohjelmista ja restoratiivisen oikeuden käytöstä hlbt-vastaisissa viharikostapauksissa. Ammattilaiset tunnistivat hlbt-kysymyksiin ja -terminologiaan liittyviä koulutustarpeita, mutta restoratiivisen oikeuden osalta koulutustarpeita tunnistettiin vähemmän.

Ammattilaisten kouluttamiseksi on koulutusohjelma, jossa on kolme eri moduulia. Kaksi moduulia toteutetaan verkossa ja kolmas kasvokkain. Tavoitteena on lisätä tietoisuutta, kehittää myönteisiä asenteita hlbt-vastaisia viharikoksia koskevia restoratiivisen oikeuden ohjelmia ja käytäntöjä kohtaan

sekä antaa tietoa siitä, miten restoratiivista lähestymistapaa sovelletaan hlbt-vastaisten viharikosten uhrien kanssa tehtävään työhön.

Moduulin 1 tavoitteena on antaa tietoa hlbt-terminologiasta ja hlbt-vastaisten viharikosten uhrien tarpeista. Moduulissa selitetään viharikoksen käsite ja kerrotaan siitä, mitä vaikutuksia viharikoksilla on uhriin ja uhrien tarpeisiin. Moduulin 2 tavoitteena on antaa tietoa restoratiivisen oikeuden käytön periaatteista ja hyödyistä. Kolmannen moduulin tavoitteena on kouluttaa mukana olevat ammattilaiset soveltamaan hlbt-näkökulman huomioon ottavaa ja restoratiivista lähestymistapaa hlbt-vastaisten viharikosten uhriin.

Moduulien arvioinneissa moduulit 1 ja 2 nähtiin tehokkaana keinona lisätä tietoisuutta restoratiivisesta oikeudesta ja viharikoksista. Jo kokeneet ammattilaiset saivat moduuleista vain vähän lisätietoa tai uutta tietoa, mutta ne vankistivat tietämystä perusasioista. Vastaajat tunsivat saaneensa lisää valmiuksia käsitellä tilannetta entistä paremmin niin, että oikeudenmukainen tilanne pystyttäisiin palauttamaan, ja puhua uhreille restoratiivisen oikeuden mahdollisuudesta.

Viharikokset, vihapuhe ja restoratiivinen oikeus: Belgian esimerkki Jan Van Laer, oikeudellinen neuvonantaja, Unia (Belgian yhdenvertaisuuselin)

Unia on riippumaton julkinen instituutio. Se on erikoistunut yhtäläisiä mahdollisuuksia ja syrjimättömyyttä koskevaan politiikkaan, ja se käsittelee syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta. Sen työhön kuuluu kanteluiden vastaanottaminen, tiedottaminen, kouluttaminen ja valistaminen, ja se antaa neuvoja ja suosituksia sekä tukee uhreja.

Belgiassa ei ole erityistä oikeudellista kehystä viharikoksille ja restoratiiviselle oikeudelle. Syrjintä- ja viharikosasioita varten on ohjeet syyttäjänvirastolta. Niissä määritetään restoratiivisen oikeuden osatekijöitä, kuten sovittelu ja siihen liittyvät toimenpiteet sekä mahdollisuus uhrin ja rikosentekijän väliseen sovitteluun. Syyttäjänviraston tasolla vaihtoehtoisia seuraamuksia ja restoratiivisia toimia ovat sovittelu, sovintoratkaisu ja ehdollinen koeaika. Tuomioistuintasolla käytössä on yhdyskuntapalvelua koskevia seuraamuksia, itse valvottava koeaikarangaistus, oppimistoimenpiteitä sekä koeajan keskeyttäminen ja koeajan lykkääminen. Vaihtoehtoisia toimenpiteitä ovat myös uhrin ja rikosentekijän välinen vapaaehtoinen sovittelu ja nuorille annettavia seuraamuksia koskeva laki.

Syyttäjänvirasto tekee sovittelussa ja toimenpiteissä aloitteen, ja sitä avustaa oikeuslaitos. Sovittelussa keskitytään vaurioiden korvaamiseen tai korjaamiseen. Sovittelussa keskitytään vaurioihin, ja syyttäjä voi ohjata rikosentekijän terapiaan. Jos päästään sopimukseen, rikosoikeudelliset menettelyt lopetetaan.

Uhrin ja rikosentekijän välisellä sovittelulla täydennetään rikosoikeudellisia menettelyjä, ja se voidaan toteuttaa missä tahansa rikosoikeudellisen menettelyn vaiheessa. Se on vapaaehtoista, luottamuksellista ja puolueettoman sovittelijan vetämää. Siinä sovelletaan restoratiivisen oikeuden toimintamallia. Lopuksi osapuolet voivat allekirjoittaa sopimuksen, jonka tuomioistuin ottaa huomioon. Tietoja voidaan antaa oikeusasteille osapuolten suostumuksella (esimerkiksi syyttäjänvirastolle tai tuomioistuimelle).

Nuorille annettavia seuraamuksia koskevassa laissa säädetään sovittelusta ja perheryhmäkokouksista. Rikosta ei voida kieltää, ja uhri on tunnistettava. Puolueeton sovittelija vetää prosessia, ja jos sopimus allekirjoitetaan, tuomioistuin ottaa sen huomioon. Sovitteluun osallistuvat rikosentekijä (alaikäinen), uhri ja heidän vanhempansa tai huoltajansa, ja tavoitteena on käsitellä suhteita koskevia ja aineellisia seurauksia. Perheryhmäkokouksissa osallistujia ovat rikosentekijä, uhri, sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat, kuten vanhemmat, ystävät ja muut hyödylliset henkilöt, kuten poliisi tai koulu. Tavoitteena on kehittää yhdessä ratkaisu konfliktiin ja ottaa siinä huomioon suhteita koskevat ja aineelliset seuraukset.

Vuosina 2012, 2013 ja 2017 tehdyt tutkimukset osoittavat, että vaihtoehtoisia toimenpiteitä käytetään Belgiassa hyvin vähän. Niitä käytetään vain 5–6 prosentissa viharikoksia tai syrjintää koskevista tapauksista. Vihamotiiviin ei kiinnitetä riittävästi huomiota, eikä sitä aina oteta huomioon. Viharikosten erityisluonteeseen ja rikosentekijän profiiliin on kiinnitettävä huomiota. On tiedostettava toissijaisen uhriksi joutumisen riski, joka johtuu vallan epätasapainosta.

Viharikosten uhrien pääsy restoratiivisiin toimiin

Mark Smith, restoratiivisen oikeuden koordinaattori Why me? -järjestössä

Why me? on kansallinen hyväntekeväisyysjärjestö, joka huolehtii siitä, että kaikilla, joihin rikokset ja konfliktit vaikuttavat, on mahdollisuus käyttää restoratiivista oikeutta, ja edistää tätä mahdollisuutta. Järjestön tavoitteena on parantaa niiden ihmisten mahdollisuuksia käyttää restoratiivista oikeutta, joihin rikokset ja konfliktit vaikuttavat Englannissa ja Walesissa. Tämä tapahtuu edistämällä hyviä käytäntöjä, tuomalla esiin puutteita ja tekemällä yhteistyötä päättäjien ja alan toimijoiden kanssa sekä tekemällä tutkimusta.

Restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä voidaan soveltaa kaikkiin rikoksiin. Turvallinen ympäristö on tärkeä, ja osallistujilla on oltava mahdollisuus valita, haluavatko he osallistua restoratiiviseen prosessiin. Molempien osapuolten on tunnettava roolinsa ja rikosentekijän on otettava vastuu.

Restoratiivinen oikeus antaa uhreille tai selviytyjille enemmän sananvaltaa. Se on ihmisille mahdollisuus muuttua. Siinä suhtaudutaan uhreihin ja selviytyjiin vakavasti, ja siinä voidaan haastaa sen henkilön näkemys, joka on vahingoittanut uhria tai aiheuttanut tälle haittaa.

Mark nosti esityksessään esiin käytännön näkökohtia, jotka koskivat sijaisuhreja, kokemusta, terminologiaa, mikroaggressiota, verkossa työskentelyä, kannattajia, tarkkailijoita ja välittäjiä, sijaintia ja vastuun hyväksymistä, joka on ehkä tärkein asia. Hlbtq+-rikoksissa kartoitettiin sijaisuhrien käyttöä.

Restoratiivisen oikeuden ja yhteisöjärjestöjen välisen kuilun kurominen umpeen: kokemuksia Kataloniasta ja Baskimaasta

Tri Ignacio Elpidio Domínguez Ruiz, Euroopan sosiaalitutkimusyksikön tutkija ja luennoitsija, Departament d'Antropologia Social, Universitat de Barcelona

Esitetyt kokemukset perustuvat Let'sGoByTalking-hankkeessa tehtyyn kehitystyöhön. Hankkeessa oli kumppaneita kuudesta maasta (Alankomaista, Espanjasta, Belgiasta, Bulgariasta, Italiasta ja Puolasta). Hankkeen päätavoitteena oli kuroa umpeen hlbt-järjestöjen sekä restoratiivisen oikeuden ja rikosprosessin parissa työskentelevien ammattilaisten välinen kuilu.

Hlbt-järjestöillä ja muilla kansalaisjärjestöillä voi olla restoratiivisesta oikeudesta toisenlaisia näkemyksiä kuin restoratiivisen oikeuden ammattilaisilla, uhrien tuen ammattilaisilla ja muilla oikeusjärjestelmän toimijoilla. Hankkeen toimien tavoitteena oli kuroa umpeen tämä kuilu.

Hlbtq+-vastaisilla viharikoksilla on yhteisiä piirteitä, kuten aliraportointi ja epäluottamus viranomaisia kohtaan. Lähestymistavassa on keskityttävä uhrien tarpeiden arviointiin, ja sitä on räätälöitävä kunkin tapauksen prosesseihin ja mukautettava kyseisen uhrin tarpeisiin. Välittäjillä/sovittelijoilla on keskeinen rooli tarpeiden arvioinnissa ja mukautusten tekemisessä. Hlbtq+-järjestöt saattavat suhtautua epäillen restoratiiviseen oikeuteen, mutta ne ovat tärkeitä tukijoita ja mahdollisia sijaisuhreja.

Myös muilla oikeusjärjestelmän toimijoilla on tärkeä rooli uhrien tukemisessa ja restoratiivisen oikeuden toimenpiteistä tiedottamisessa. On tärkeää tarjota viharikosten uhreille uhrilähtöinen ensimmäinen yhteyspiste, antaa tietoa restoratiivisen oikeuden palvelujen olemassaolosta ja ohjata tarvittaessa tapaukset käsiteltäväksi. Koulutusta tarvitaan, jotta oikeudenmukaisen tilanteen palauttamisesta tulee osa kulttuuria.

Hlbtq+-järjestöjen ja restoratiivisen oikeuden palvelujen välillä on monia mahdollisia yhteistyötapoja. Se koskee esimerkiksi välillisiä uhreja tai sijaisuhreja, uhrien tukea ja edunvalvontatyötä.

Esitys sisälsi Espanjasta kolme esimerkkiä, joissa restoratiivisen oikeuden toimenpiteitä toteutettiin ennakkoluuloihin perustuvissa tapauksissa. Ensimmäinen koski homofobista graffitia ja vahingontekoa. Tässä tapauksessa uhri ei halunnut tavata rikoksentekijää, mutta rikoksentekijät kirjoittivat uhrille kirjeen ja puhdistivat ja korjasivat vahingot.

Toinen tapaus koski romanivastaista vihapuhetta verkkosanomalehdessä, eikä sillä ollut nimenomaista uhria. Sen sijaan uhrien yhteinen ryhmä halusi välttää pitkiä oikeudenkäyntejä ja vaikuttaa rikoksenteekijöiden asenteiden muuttamiseen. Sanomalehden henkilöstön ja romanivastaista artikkeleita kommentoineiden ihmisten kanssa järjestettiin ryhmäsovittelu. Kommentteihin sisältyi halventavia ilmaisuja, ja romanit kuvattiin niissä muita huonommiksi.

Kolmas esimerkki oli hbt-vastainen viharikos, jossa uhri ei halunnut osallistua restoratiiviseen prosessiin. Prosessi sisälsi restoratiivisen haastattelun, jonka tavoitteena oli purkaa stressiä ja tutkia mahdollisuuksia osallistua restoratiiviseen prosessiin myöhemmässä vaiheessa.

Osaavat-hanketta rahoitetaan Euroopan komission perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuusohjelmasta (2014–2020).
